

ปัจจัยกำหนดเศรษฐกิจที่มีผลต่อขนาดของครัวเรือน

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่มีผลต่อขนาดของครัวเรือนโดยทั่วไปจะพบว่าครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจหรือค่อนข้างสูง มักจะมีขนาดใหญ่กว่าครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เนื่องมาจากการมีสมาชิกจำนวนมากกว่าอยู่ในครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่น้อยจะไม่กระทบกระเทือนต่อฐานะของครัวเรือน หัวหน้าครัวเรือนไม่ต้องเก็บเงินในการรับภาระเลี้ยงดูคนในครัวเรือนมากมายนัก ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนหรือรวมกันอยู่ในครัวเรือนจะเห็นบุตรหรือญาติพี่น้อง ถนนที่พักอาศัยหรือรถจักรยาน ดังนั้นฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวจะมีความสัมพันธ์ในการกำหนดขนาดของครัวเรือน ซึ่งในบทนี้จะได้อธิบายมาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางเศรษฐกิจ เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อการกำหนดขนาดของครัวเรือน หรือจำนวนสมาชิกในครัวเรือนสำหรับคั้งที่จะใช้วัดทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนในการศึกษาที่กล่าวมายาวหลักนี้จึงกล่าวตามเกี่ยวกับรายได้ของครัวเรือนโดยตรง แต่ได้วัดฐานะทางเศรษฐกิจโดยทางอ้อม ได้แก่ อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในสายเคาะงผู้สัมภาษณ์ ขนาดและลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัย เนื้อที่ของที่ดินที่ใช้ในการเกษตรกรรม จำนวนเงินที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ และชนิดของการเกษตรกรรมที่ครัวเรือนทำอยู่

อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน

อาชีพของหัวหน้าครัวเรือนมีความสำคัญในการกำหนดขนาดของครัวเรือนอย่างมาก ในประเทศอังกฤษนั้นอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ทำให้มีครัวเรือนขนาดใหญ่ ซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนญาติและคนงาน พวกขุนนางจะมีลูกจำนวนน้อยเช่นเดียวกับพวกพ่อค้า และช่างฝีมือ ซึ่งทำให้มีขนาดครัวเรือนที่เล็ก แต่พวกขุนนางยังมีพวกทาสอยู่ในครัวเรือนเป็นจำนวนมาก ^{๑๑} ซึ่งนั่นก็มีความ --

^{๑๑} Laslett, op.cit., p. 221.

แตกต่างกันในขนาดครัวเรือนระหว่างกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ปี ๑๙๓๐ มีจำนวนประชากรโดยเฉลี่ย ๔.๗ คน ต่อหนึ่งครัวเรือน ในเมืองซึ่งทำอุตสาหกรรม และ ๒.๒ คน ในเขตชนบทซึ่งทำการเกษตรกรรม ขนาดครัวเรือนที่ใหญ่ที่สุดจะเป็นครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนมีอาชีพในการเกษตร และขนาดเล็กที่สุดในครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนมีอาชีพในด้านบริการขนส่ง การพาณิชย์ และอุตสาหกรรม ส่วนครัวเรือนที่หัวหน้าทำการค้า มีขนาดรองลงมาจากครัวเรือนเกษตรกร จากการศึกษาของ Burch ในเรื่องขนาดครัวเรือน พบว่าพวกที่อยู่ในเขตชนบทไม่ใช่เกษตรกร มีขนาดของครัวเรือนโดยเฉลี่ยเล็กกว่าชาวชนบทที่มีอาชีพเกษตรกรรม^{๑๖} ในสหรัฐอเมริกา ปี ๑๙๕๘ ขนาดครัวเรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๕ คนในเขตชนบทที่ทำการบริการ คนส่วนมากจะอยู่กับครอบครัวของตนทำให้มีขนาดครัวเรือนใหญ่ถึง ๒ คนขึ้นไป มากกว่าครัวเรือนในชนบทที่ไม่ทำการเกษตรกรรม^{๑๗}

จากการศึกษาครั้งนี้ เมื่อพิจารณาในเรื่องอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน พบว่าเนื่องมาจากสภาพแท้จริงที่ขมขื่นจากประสบการณ์ ปรากฏว่าในเขตชนบทของไทยมีอาชีพต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากการเป็นเกษตรกรอยู่น้อยมาก ถึงขั้นจึงแบ่งกลุ่มอาชีพเป็นเพียงเกษตรกรรมและไม่ใช่เกษตรกรรมเท่านั้น ครัวเรือนตัวอย่างในกลุ่มที่มีหัวหน้าครัวเรือนมีอาชีพเกษตรกรรมมีขนาดของครัวเรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕ คน ครัวเรือนตัวอย่างที่หัวหน้าครัวเรือนไม่ใช่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม มีขนาดเท่ากับ ๒.๐ คน (ตารางที่ ๖) แสดงถึงความแตกต่างที่ไม่เกินขีด

๑๖

Burch, "Some Demographic Determinants of Average Household Size" Demography Volume 1, No.1 1970 (Washington D.C.: The Population Association of America, 1970) p. 62

๑๗

Donald, The Population ..... op.cit., p. 262

ตารางที่ ๖ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อหนึ่งครัวเรือน จำแนกตามจำนวน
คูสมรสที่อยู่ในครัวเรือน และอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน

จำนวนคูสมรส	อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน		
	เกษตรกรรม	ไม่ใช่เกษตรกรรม	รวมทุกอาชีพ
ไม่มีคูสมรส	๖.๖ (๒๒๐)	๕.๓ (๒๐)	๖.๕ (๒๕๐)
หนึ่งคู	๖.๑ (๒๕)	๖.๑ (๘๒)	๖.๑ (๑๐๗)
สองคู	๖.๕ (๓๖)	๖.๐ (๑๕๒)	๖.๑ (๒๒๘)
สามคูขึ้นไป	๖.๕ (๒๗๗)	๖.๕ (๓๕)	๖.๕ (๓๕๕)
ยอดรวม	๖.๕ (๕๕๕)	๖.๐ (๓๗๒)	๖.๑ (๑๓๓๐)

เพราะว่าประชากรตัวอย่างที่อยู่ในขณะนั้นส่วนใหญ่มีอาชีพคล้ายคลึงกัน คือจำนวนร้อยละ ๙๘.๕
ที่มีอาชีพเกษตรกร ทำให้การเปรียบเทียบในถิ่นอาศัยไม่เห็นเด่นชัด

เมื่อพิจารณาในครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนมีอาชีพเป็นเกษตรกรรวมในครัวเรือนที่ไม่มี
ผู้สมรส มีจำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ย ๖.๖ คน ครัวเรือนที่มีผู้สมรสหนึ่งคู่มีขนาด ๖.๑ คน ผู้สมรส
สองคู่มี ๖.๔ คน และ ๓ คู่ขึ้นไปมี ๖.๘ คน ซึ่งเป็นขนาดที่ไม่แตกต่างกันมากนักในครัวเรือน
เกษตรกร ส่วนครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนไม่ใช่เกษตรกรนั้น มีขนาดโดยเฉลี่ย ๕.๓ คน
เมื่อไม่มีผู้สมรส ๖.๑ คน ๖.๐ คน และ ๖.๕ คน เมื่อมีผู้สมรสหนึ่งคู่ สองคู่ และ ๓ คู่
ขึ้นไปก็เป็นขนาดที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งที่เฝ้าสังเกตคือ ขนาดของครัวเรือนที่ไม่มีผู้สมรส
ใหญ่กว่าครัวเรือนที่มีผู้สมรส ๑ คู่ ในครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นเกษตรกร อาจเป็นเพราะ
ว่าครัวเรือนเกษตรกรนั้นถึงแม้ไม่มีผู้สมรส แต่อาจจะเป็นครัวเรือนที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นหม้าย
และมีบุตรจำนวนมากก็เป็นได้

ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในสายตาของผู้สัมภาษณ์

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าครัวเรือนที่มีฐานะยากจนมากมีขนาดโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๖.๓ คน ครัวเรือนที่มีฐานะยากจนมีขนาดโดยเฉลี่ย ๗.๖ คน ส่วนครัวเรือนที่มีฐานะปานกลาง และฐานะก่อนข้างก็มีขนาดโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๖.๑ คน และ ๕.๓ คนตามลำดับ (ตารางที่ ๗) แสดงให้เห็นว่าฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนมีส่วนกำหนดจำนวนสมาชิกในครัวเรือนได้กล่าวไว้ในสมมติฐานข้างต้นว่าครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี น่าจะมีขนาดที่ใหญ่กว่าครัวเรือนที่มีฐานะยากจน จากการศึกษานี้ได้ผลตรงกันข้ามกับสมมติฐาน เพราะพบว่าครัวเรือนที่มีฐานะยากจนกลับมีจำนวนสมาชิกมากกว่าครัวเรือนที่มีฐานะปานกลาง และก่อนข้างก็ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากจำนวนบุตรของหัวหน้าครัวเรือนที่มีเป็นจำนวนมาก และความต้อการบุตรจำนวนมาก เพื่อมาช่วยในการทำมาหากินในครัวเรือนที่ยากจน นอกจากนี้แล้วครัวเรือนที่ยากจนในชนบท มักจะเป็นผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ไม่พอใจที่จะรับวิธีป้องกันการปฏิสนธิมาใช้ ทำให้มีบุตรจำนวนมากอยู่ในครัวเรือนสิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ครัวเรือนที่มีฐานะยากจนมากมีขนาดครัวเรือนโดยเฉลี่ยที่เล็กกว่าครัวเรือนที่ยากจน อาจจะเป็นเพราะว่าครัวเรือนที่ยากจนมากเหล่านี้ บางครัวเรือนมีสมาชิกจำนวนน้อยเพียง ๑ คน หรือ ๒ คน แต่บางครัวเรือนมีสมาชิกจำนวนมากถึง ๑๐ คน เมื่อนำมาเฉลี่ยจึงได้ขนาดที่เล็ก เราสามารถจะดูความแตกต่างได้ในครัวเรือนที่ไม่มีคู่สมรสอยู่เลย ครัวเรือนที่ยากจนมากมีขนาดโดยเฉลี่ย ๕.๑ คน ในขณะที่ครัวเรือนที่ยากจนมีขนาด ๔.๗ คน ครัวเรือนฐานะปานกลาง และฐานะก่อนข้างก็มีขนาดโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๗.๘ คน และ ๑.๗ คนตามลำดับ ส่วนในครัวเรือนที่มีคู่สมรสหนึ่งคู่ ๒ คู่ และ ๓ คู่ขึ้นไป จะมีแบบอย่างของขนาดครัวเรือนโดยเฉลี่ยที่เป็นไปเช่นเกี่ยวกับขอยครวม แสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อขนาดของครัวเรือน การวัดฐานะทางเศรษฐกิจโดยใช้รายได้เป็นเครื่องวัดนั้น สำหรับประเทศไทยจะทำโดยตรงไม่ได้ สำหรับการศึกษานี้จึงใช้เกณฑ์ความรู้สึกของนักสัมภาษณ์เป็นเกณฑ์ใช้วัดแทน

ตารางที่ ๗ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อหนึ่งครัวเรือน จำแนกตามจำนวนคูสมรสที่อยู่ในครัวเรือน และฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

จำนวนคูสมรส	ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน					
	จนมาก	จน	ฐานะปานกลาง	ฐานะค่อนข้างดี	ไม่ทราบ ไม่ตอบ	ยอดรวม
ไม่มีคูสมรส	๕.๑ (๒๗)	๘.๗ (๘๘)	๓.๘ (๒๘)	๑.๗ (๖)	๕.๑ (๗)	๘.๕ (๑๕๖)
หนึ่งคู	๕.๗ (๘๕)	๗.๓ (๒๘๖)	๕.๒ (๒๓๘)	๘.๕ (๘๘)	๕.๗ (๘๘)	๖.๘ (๗๘๑)
สองคู	๗.๕ (๒๕)	๘.๓ (๗๒)	๗.๓ (๗๒)	๕.๖ (๑๒)	๗.๕ (๒๕)	๘.๐ (๒๐๖)
สามคูขึ้นไป	* (๓)	๘.๖ (๑๑๐)	๘.๖ (๘๐)	๗.๕ (๓๑)	* (๓)	๘.๘ (๑๘๗)
ยอดรวม	๖.๓ (๑๘๐)	๗.๒ (๕๑๖)	๖.๑ (๘๑๘)	๕.๓ (๕๗)	๖.๓ (๑๑๕)	๖.๗ (๑๓๓๐)

* ตัวอย่างในประเภทนี้มีน้อยกว่า ๕ ราย

I/๒๐๒๒๐๗

ขนาดและลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัย

ขนาดของบ้านเป็นเกณฑ์อีกอย่างหนึ่งที่เราจะใช้วัดฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ผลของการเก็บข้อมูลที่น่าจะเชื่อถือได้ เพราะในการอบรมเกี่ยวกับแบบสอบถามนี้ ได้มีการชี้แจงและให้ความหมายเกี่ยวกับขนาดและลักษณะของบ้าน ฉะนั้นจึงตั้งปัญหาหากความแตกต่างเคลื่อนอันเนื่องมาจากทัศนคติไปก็บาง แนวความคิดในเรื่องนี้จึงเป็นว่าสมาชิกของครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในบ้านขนาดใหญ่ในสายตาของผู้สัมภาษณ์ น่าจะเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านขนาดเล็กกว่า

จากการศึกษาเรื่องนี้ปรากฏว่าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในบ้านขนาดเล็กมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๕.๓ คน ครัวเรือนซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านขนาดใหญ่มีจำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๖.๕ คน (ตารางที่ ๕) นั่นคือครัวเรือนที่อยู่ในบ้านขนาดใหญ่ย่อมสามารถบรรจุจำนวนคนได้มากกว่าบ้านขนาดเล็ก บ้านขนาดใหญ่ย่อมแสดงว่าหัวหน้าครัวเรือนมีฐานะดี มีญาติพี่น้องผู้มาพักอาศัย รวมทั้งลูกจ้างและคนรับใช้มาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก ส่วนบ้านขนาดเล็กนั้น อาจเป็นเพราะว่าขนาดของบ้านทำให้สมาชิกในครัวเรือนคนอื่น ๆ จำเป็นต้องแยกออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ใหม่ในที่แห่งอื่น หรือที่ไกลเคียงกัน ทำให้จำนวนสมาชิกที่เหลืออยู่มีจำนวนน้อย

เมื่อพิจารณาในครัวเรือนที่ไม่มีผู้สมรสอยู่เลยพบว่าครัวเรือนที่ไม่มีผู้สมรส และอาศัยอยู่ในบ้านขนาดเล็กนั้นไม่มีเลย ที่อาศัยอยู่ในบ้านขนาดใหญ่ก็ไม่สามารถจะทราบโดยเฉลี่ยได้ ส่วนครัวเรือนที่อยู่ในบ้านขนาดปานกลางมีขนาดโดยเฉลี่ย ๓.๗ คน ทั้งนี้จะเป็นเพราะว่า ครัวเรือนที่ไม่มีผู้สมรสนั้นเป็นครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นหม้าย เนื่องจากผู้สมรสของเขาตาย หรือหย่าร้างกันไป จำนวนบุตรหลาน และญาติพี่น้องอาจมีจำนวนไม่มากนัก ทำให้อยู่ในบ้านขนาดปานกลางเป็นส่วนมาก จึงไม่พบครัวเรือนใดที่อยู่ในบ้านขนาดเล็ก พิจารณาครัวเรือนที่มีผู้สมรสอยู่ ๑ คู่ ๒ คู่ และ ๓ คู่ขึ้นไปพบว่ามีความหมายเป็นไปตามแบบข้างต้นคือ เมื่อขนาดของบ้านใหญ่

ตารางที่ ๔ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อหนึ่งครัวเรือน จำแนกตามจำนวน
คูสมรสที่อยู่ในครัวเรือน และขนาด ลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัย

จำนวนคูสมรส	ขนาดและลักษณะของบ้าน				
	ขนาดเล็ก	ปานกลาง	ขนาดใหญ่	ไม่มีโอกาส เห็นสภาพบ้าน	ยกกรวม
ไม่มีคูสมรส	-	๓.๓ (๑๐)	* (๑)	๕.๐ (๓)	๕.๓ (๑๘)
หนึ่งคู	๕.๐ (๑๕๐)	๖.๕ (๖๑๕)	๖.๖ (๓๖)	๖.๖ (๑๖)	๕.๕ (๘๕๓)
สองคู	๖.๘ (๘๖)	๘.๖ (๘๘)	* (๘)	๘.๖ (๑๘)	๗.๕ (๑๘๓)
สามคูขึ้นไป	* (๑)	๑๖.๓ (๑๓)	* (๒)	๑๐.๐ (๖)	๑๑.๓ (๒๒)
ยกกรวม	๕.๓ (๒๓๒)	๗.๑ (๗๖๖)	๖.๘ (๘๓)	๖.๘ (๓๕)	๕.๘ (๑๐:๘๐)

* ตัวอย่างในประเภทนี้มีน้อยกว่า ๕ ราย

ขนาดของกรัวเรือนก็จะใหญ่ขึ้น สำหรับกรัวเรือนที่พนักงานสำรวจไม่สามารถจะเห็นสภาพบ้านได้
ว่าใหญ่หรือเล็กนั้น เนื่องมาจากกรัวเรือนเหล่านั้นอยู่ในเขตของผู้ก่อการร้าย ทำให้ไม่อาจไป
สัมภาษณ์ถึงบ้านได้ ต้องเชิญหัวหน้ากรัวเรือน หรือภรรยาไปให้สัมภาษณ์ซึ่งที่รู้จักไว้

เนื้อหาของที่คืนที่ใช้ในการ เกษตรกรรม

ที่ดินที่ใช้ในการ เกษตรมีความสำคัญอย่างมากต่อกรัวเรือนที่เป็นเกษตรกร โดยเฉพาะใน
ประเทศที่กำลังพัฒนา กรัวเรือนที่มีที่ดินจำนวนมากย่อมมีแนวโน้มที่จะมีขนาดใหญ่กว่ากรัวเรือนที่มี
ที่ดินจำนวนน้อย ทั้งนี้ย่อมแล้วแต่ความรู้สึกรวมของผู้คนในกรัวเรือน และโอกาสในการที่จะไป
หางานทำที่อื่นด้วย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยมีขนาดกรัวเรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ
๖.๕๕ คน^{๑๔} ซึ่งเป็นขนาดที่ใหญ่ เพราะกรัวเรือนยังต้องการแรงงานเพื่อการเกษตรอยู่ กรัว
เรือนส่วนใหญ่พยายามหลีกเลี่ยงที่จะแบ่งที่ดินออกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย โดยไม่ยอมโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน
ให้กับผู้ที่ได้รับส่วนแบ่ง เพียงแต่ให้สิทธิเก็บกินก่อให้เกิดกรัวเรือนขนาดใหญ่ที่ทุกคนหารวมกันอยู่ใน
หน่วยผลิตทางเศรษฐกิจอันเดียวกัน

ผลจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีความแตกต่างกันในเรื่องจำนวนสมาชิกในกรัวเรือนระหว่าง
เกษตรกรผู้มีเนื้อที่ที่ใช้ในการเกษตรกรรมน้อยกว่า ๑๐ ไร่ และผู้ที่มีมากกว่า ๑๐ ไร่ขึ้นไป กรัว
เรือนของเกษตรกรที่มีเนื้อที่ที่ใช้ในการเกษตรกรรมน้อยกว่า ๑๐ ไร่มีขนาดของกรัวเรือนโดยเฉลี่ย
๖.๑ คนในขณะที่กรัวเรือนซึ่งมีเนื้อที่ ๑๐ ไร่ ถึง ๑๕ ไร่มีขนาดกรัวเรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๖.๕ คน
กรัวเรือนที่มีเนื้อที่ ๒๐ ไร่ ถึง ๒๕ ไร่ ๓๐ ไร่ ถึง ๓๕ ไร่ และตั้งแต่ ๔๐ ไร่ขึ้นไปมีขนาด

^{๑๔} จอห์น ซี ลัทซ์, "ระบบครอบครัวและวงจรกรัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ"
สุเทพ สุนทร เกสัช, สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, (พระนคร โรงพิมพ์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑.) หน้า ๑๕๕.

กรัวเรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๕ คน ๓.๐ คน และ ๓.๘ คนตามลำดับ (ตารางที่ ๕) การศึกษาได้พิสูจน์ว่าเมื่อกรัวเรือนมีเนื้อที่ที่ใช้ในการเกษตรกรรมมากเพียงใด จำนวนสมาชิกในกรัวเรือนก็จะเพิ่มมากขึ้นเพียงนั้น เนื่องจากว่ากรัวเรือนเกษตรกรรมย่อมต้องการคนจำนวนมากที่จะมาช่วยในการเกษตร ในเขตชนบทของไทยนั้นการเกษตรกรรมยังไม่มีการใช้เครื่องมือที่รุนแรงมากนัก ส่วนมากจะใช้กำลังคน เมื่อกรัวเรือนที่มีที่ดินจำนวนมากไว้ใช้ในการเกษตร ถึงแม้ว่าบุตรหลานและญาติพี่น้องที่อยู่ในกรัวเรือนจะไม่เพียงพอที่จะมาช่วยกันทำงาน ก็มีความจำเป็นที่จ้องจำคนอื่นมาช่วย โดยให้พักอาศัยอยู่ในกรัวเรือนเดียวกัน ผู้ที่เป็นลูกจ้าง อาจจะเช่าเอาสามีหรือภรรยา รวมทั้งบุตรมาอยู่ด้วย ทำให้มีขนาดกรัวเรือนที่ใหญ่ขึ้น

เมื่อพิจารณาทางก้านคู่สมรสที่อยู่ในกรัวเรือนพบว่า กรัวเรือนที่ไม่มีคู่สมรสอยู่ในกรัวเรือนมีขนาดโดยเฉลี่ย ๔.๘ คน กรัวเรือนที่มีคู่สมรส ๑ คู่ ๒ คู่ และสามคู่ขึ้นไปมีขนาดกรัวเรือนเท่ากับ ๒.๕ คน ๒.๓ และ ๓.๐ คนตามลำดับ แสดงว่าเมื่อจำนวนคู่สมรสเพิ่มขึ้น ขนาดของกรัวเรือนก็เพิ่มขึ้นด้วย เปรียบเทียบระหว่างกรัวเรือนที่มีคู่สมรส ๑ คู่ และกรัวเรือนที่มีคู่สมรส ๒ คู่ ปรากฏว่ามีขนาดกรัวเรือนเท่ากับ ๒.๕ และ ๒.๓ คน

จำนวนเนื้อที่ที่ใช้ในการเกษตรที่เป็นของกรัวเรือน

เนื่องจากตามสภาพความเป็นจริงในขณะนี้ เกษตรกรในชนบทไทยเริ่มผู้ทำมาเช่าเป็นส่วนมาก มีส่วนน้อยที่มีที่ดินเป็นของตนเอง และการมีที่ดินในครอบครองเป็นกรณีที่จะวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจในสังคมไทยมาแต่โบราณ ดังนั้นกรัวเรือนที่เป็นเกษตรกร และไม่ใช้เกษตรกรที่มีที่ดินอยู่ในครอบครองมาก น่าจะเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง และน่าจะมีขนาดของกรัวเรือนที่ใหญ่กว่ากรัวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อย หรือไม่มีที่ดินเป็นของตนเองเลย เพราะความมั่งคั่งของกรัวเรือนย่อมมาซึ่งจำนวนสมาชิกในกรัวเรือนที่มาร่วมกัน จำนวนเนื้อที่ที่เป็นเจ้าของ ในการ

ตารางที่ ๕ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อหนึ่งครัวเรือน จำแนกตามจำนวนคูสมรสที่อยู่ในครัวเรือน และ
เนื้อที่ของที่ดินที่ใช้ในการเกษตรกรรม

จำนวนคูสมรส	เนื้อที่ที่ใช้ในการเกษตรกรรม						
	น้อยกว่า ๑๐ ไร่	๑๐ - ๑๙	๒๐ - ๒๙	๓๐ - ๓๙	๔๐ ไร่ขึ้นไป	ไม่ทราบ ไม่ตอบ	ยอดรวม
ไม่มีคูสมรส	๕.๗ (๑๘๖)	๖.๐ (๑๗๕)	๖.๗ (๗๓)	๖.๖ (๘๖)	๗.๓ (๖๐)	๖.๘ (๑๘)	๘.๘ (๕๖๕)
หนึ่งคู	๖.๘ (๒๖)	๖.๗ (๒๘)	๕.๒ (๖)	* (๓)	* (๘)	* (๒)	๖.๕ (๖๕)
สองคู	๕.๗ (๓๓)	๖.๘ (๑๘)	๖.๗ (๑๘)	๗.๓ (๖)	๖.๖ (๑๘)	* (๒)	๖.๓ (๘๘)
สามคูขึ้นไป	๖.๕ (๑๗)	๖.๗ (๒๖)	๗.๖ (๑๓๐)	๗.๘ (๘๖)	๘.๐ (๑๘๘)	๖.๑ (๘๘)	๗.๑ (๗๕๐)
ยอดรวม	๖.๑ (๓๓๓)	๖.๕ (๓๗๘)	๖.๘ (๒๖๘)	๗.๑ (๑๘๗)	๗.๘ (๒๒๗)	๖.๒ (๖๘)	๖.๒ (๑๓๖๕)

* ตัวอย่างในประเภทนี้มีน้อยกว่า ๕ ราย

ศึกษารังนี้ใช้หน่วยวัดเป็นไร่ ในตอนที่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับครัวเรือนเกษตรกรรมได้แบ่งเนื้อที่ที่เป็นเจ้าของตามระดับความมากน้อย และความเหมาะสมของขนาดเป็น ๘ ระดับคือ เกษตรกรผู้ไม่มีเนื้อที่สำหรับประกอบการเกษตรกรรมเป็นของตนเองเลย พวกที่มีเนื้อที่ในครอบครองบ้างแต่ไม่ถึง ๒๐ ไร่ และพวกที่มีเนื้อที่ในครอบครองมากกว่า ๒๐ ไร่ขึ้นไป ในส่วนของผู้ที่มิได้มีอาชีพทางเกษตรกรรมได้แบ่งลักษณะการถือครองที่ดินออกเป็น ๒ ระดับคือ มีและไม่มีที่ดินในครอบครองปรากฏตามตารางที่ ๑๐ ว่า ครัวเรือนเกษตรกรรมที่มีได้มีเนื้อที่ทำการเพาะปลูกเป็นของตนเองมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๕.๒ คน ครัวเรือนที่มีเนื้อที่ในครอบครอง ๑ - ๑๙ ไร่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้นเป็น ๕.๒ คน ครัวเรือนที่มีเนื้อที่ถือครองตั้งแต่ ๒๐ ไร่ขึ้นไป จำนวนสมาชิกในครัวเรือนจะเพิ่มขึ้นเป็น ๖.๘ คน จึงอาจกล่าวได้ว่าจำนวนเนื้อที่ถือครอง และขนาดของครัวเรือนมีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกัน ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากการถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินจำนวนน้อย ทำให้ได้ผลผลิตต่ำ แม้ว่าบางครัวเรือนจะมีการเช่าเพิ่มเติมบ้าง ก็จะต้องสิ้นเปลืองเงินค่าเช่า ทำให้ต้นทุนในการผลิตสูง เมื่อผลิตได้น้อย ถ้ามีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนจำนวนมากจะเกิดฝืดเคือง เป็นผลให้หัวหน้าครัวเรือนไม่อาจริบหาระเลียงดูคนจำนวนมาก จึงทำให้มีจำนวนสมาชิกที่น้อยลง ส่วนครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจำนวนมากเป็นผู้มีฐานะดี ถึงแม้ว่าจะมีบุตรจำนวนมากหรือน้อยก็ตาม ก็ยังสามารถให้ญาติพี่น้องตนเองอื่น ๆ มาอยู่อาศัยได้อีก รวมถึงยังสามารถจ้างลูกจ้างมาช่วยทำงานเป็นนาได้อีก เพราะที่ดินจำนวนมากก็ก่อให้เกิดแรงงานจำนวนมากด้วย

เมื่อพิจารณาทางด้านผู้สมรส พบว่าในครัวเรือนที่ไม่มีผู้สมรสอยู่ในครัวเรือน รวมทั้งครัวเรือนที่มีผู้สมรส ๑ คู่ และ ๓ คู่ขึ้นไปนี้ไม่มีแผนของขนาดครัวเรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับแผนของยอดรวมคือ ขนาดครัวเรือนเพิ่มขึ้นตามจำนวนเนื้อที่ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของนี่แตกต่างไปจากแผนแผนคือ ในครัวเรือนที่มีผู้สมรส ๒ คู่ ครัวเรือนที่ไม่มีเนื้อที่ และครัวเรือนที่มีเนื้อที่น้อยกว่า ๒๐ ไร่ มีขนาดโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๕.๔ คน และ ๕.๓ คนตามลำดับ แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นความแตกต่างเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ตารางที่ ๑๐ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อหนึ่งครัวเรือน จำนวนกามจำนวน
 ๑ คนที่อยู่ในครัวเรือน และจำนวนเนื้อที่ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ

จำนวนกาม	เนื้อที่ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของ			
	ไม่มี	น้อยกว่า ๒ ไร่	ตั้งแต่ ๒ ไร่ ขึ้นไป	ยอดรวม
ไม่มีกาม	๓.๑ (๘๒)	๕.๒ (๑๒๐)	๖.๖ (๖๐)	๘.๕ (๒๖๒)
หนึ่งกาม	๘.๓ (๒๓)	๕.๓ (๑๑๘)	๘.๖ (๘๓)	๘.๘ (๓๒๔)
สองกาม	๕.๘ (๓๐)	๕.๓ (๑๖๓)	๘.๓ (๒๖)	๕.๖ (๑๘๕)
สามกามขึ้นไป	๕.๘ (๘)	๖.๓ (๓๕)	๘.๐ (๓๐)	๖.๑ (๑๘๘)
ยอดรวม	๘.๖ (๒๖๒)	๕.๖ (๕๓๓)	๖.๘ (๑๖๘)	๕.๓ (๘๖๐)

ชนิดของการ เกษตรกรรมที่กรว้ เรือนทำอยู่

เนื่องจากชนิดของการ เกษตรกรรม การทำนา ทำไร่ ทำสวน ในการเพาะปลูกพืช
 ต้องใช้ระยะเวลาในการ เก็บเกี่ยวผลตามฤดูกาล และเวลาในการ เอาใจใส่ก็ไม่เท่ากัน ซึ่งเป็น
 ผลให้ความต้องการแรงงานในการทำงานไม่เท่ากัน ทำให้สมาชิกในกรว้ เรือนที่มีชนิดของการ เกษตร
 กรรมต่างกัน มีจำนวนต่างกันไปด้วย จากการที่เขาค้างนี้ในตารางที่ ๑๑ พบว่าไม่มีกรว้ เรือนใดเลย
 ที่ทำนาอย่างเดี่ยว ส่วนกรว้ เรือนที่ทำไร่อย่างเดียรมีจำนวนสมาชิกในกรว้ เรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ
 ๖.๖ คน กรว้ เรือนที่ทำสวนอย่างเดียรมีจำนวนสมาชิกโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๖.๔ คน ในขณะที่กรว้ เรือน
 ที่มีชนิดของการ เกษตรกรรมแบบผสมคือ ทำนา ทำไร่ และทำนาทำสวน มีขนาดกรว้ เรือนโดย
 เฉลี่ยเท่ากับ ๖.๘ คน และ ๖.๕ คนตามลำดับ ส่วนกรว้ เรือนที่มีชนิดของการ เกษตรกรรมแบบ
 ผสมแบบอื่น ๆ นั้นคือ ทำสวน ทำไร่ ทำนา ทำสวน ทำไร่ และแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้
 ไม่มีปรากฏกรว้ เรือนใดเลย ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าในเขตชนบทของไทยนี้กรว้ เรือนส่วนมากจะทำนา
 ไม่ค่อยได้ผลดี ในปัจจุบันชาวชนบทได้พยายามหันมาทำไร่ หรือทำสวนผสมกับทำไร่ ซึ่งช่วยให้เพิ่ม
 รายได้ให้แก่กรว้ เรือนได้บ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ กรว้ เรือนที่มีการทำไร่อย่างเดียวนั้นเป็นกรว้ เรือน
 ขนาดใหญ่ เนื่องจากเป็นกรว้ เรือนที่มีเนื้อที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกจำนวนมาก และต้องอาศัยแรงงาน
 จำนวนมากเพื่อมาช่วยกันเพาะปลูกพืชไร่ ส่วนกรว้ เรือนที่ทำการเกษตรกรรมแบบผสม จะมีขนาด
 กรว้ เรือนใหญ่กว่ากรว้ เรือนที่ทำการเกษตรกรรมแบบเดี่ยว กรว้ เรือนที่ทำนา และทำสวนมีขนาด
 โดยเฉลี่ยเท่ากับ ๖.๕ คน ซึ่งเป็นขนาดสูงสุดในการศึกษาเรื่องนี้ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าเนื่องจากชนิด
 ของการ เกษตรกรรมหลายแบบ จำเป็นต้องใช้แรงงานช่วยมาก โดยเฉพาะการดำนาต้องใช้คนจำนวน
 มาก เมื่อหมดฤดู

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างกรว้ เรือนที่มีคู่สมรสจำนวนต่างกัน พบว่ากรว้ เรือนที่ไม่มี
 คู่สมรส มีคู่สมรส ๑ คู่ ๒ คู่ และ ๓ คู่ขึ้นไป มีขนาดกรว้ เรือนโดยเฉลี่ยเท่ากับ ๖.๓ คน
 ๖.๕ คน ๖.๓ คน และ ๖.๕ คน ซึ่งแสดงว่าเมื่อจำนวนคู่สมรสในกรว้ เรือนเพิ่มขึ้น ขนาดของ

ครัวเรือนโดยเฉลี่ยก็เพิ่มขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าการเพิ่มขึ้นของขนาดครัวเรือนที่มีจำนวนคู่สมรส
แตกต่างกันไปนั้นมีตัวเลขที่แตกต่างกับเมืองเล็กด้วย อาจเป็นเพราะว่าผลของการเกษตรกรรม
ที่ครัวเรือนทำอยู่นั้นเป็นการเกษตรที่ต้องใช้แรงงานที่เกือบจะคล้ายคลึงกับ ที่เกิดขึ้นชื่อว่าการ -
เกษตรกรรมในชนบทของไทย ก็มีจะอาศัยแรงงานเป็นส่วนมาก มากกว่าจะใช้เครื่องจักรกลต่าง ๆ

ตารางที่ ๑๑ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยต่อหนึ่งครัวเรือน จำแนกตามจำนวนผู้สมรสอยู่ในครัวเรือน และ
ชนิดของการเกษตรกรรมที่ครัวเรือนทำอยู่

จำนวนผู้สมรส	ชนิดของการเกษตรกรรม								
	ทำนา	ทำไร่	ทำสวน	ทำนา ทำไร่	ทำนา ทำสวน	ทำสวน ทำไร่	ทำนา-ทำไร่ ทำสวน	อื่น ๆ	ยอดรวม
ไม่มีผู้สมรส	-	๖.๕ (๑๕๐)	๖.๒ (๑๖๖)	๖.๓ (๑๑๐)	๓.๕ (๑๒)	-	-	-	๖.๓ (๕๖๔)
หนึ่งผู้	-	๖.๔ (๓๐)	๖.๐ (๒๓)	๖.๕ (๖)	๖.๔ (๖)	-	-	-	๖.๕ (๖๕)
สองผู้	-	๖.๑ (๒๕)	๕.๕ (๒๕)	๓.๑ (๒๐)	๓.๐ (๑๕)	-	-	-	๖.๓ (๔๔)
สามผู้ขึ้นไป	-	๖.๔ (๒๕๒)	๖.๖ (๓๑๖)	๖.๕ (๓๕๑)	๖.๕ (๑๑๐)	-	-	-	๖.๕ (๑๐๖๕)
ยอดรวม	-	๖.๖ (๕๒๖)	๖.๕ (๕๒๔)	๖.๔ (๕๕๔)	๖.๕ (๑๕๓)	-	-	-	๖.๖ (๑๖๔๕)